

Makale Bilgisi/Article Info

Geliş/Received: 05.01.2021 Kabul/Accepted: 28.06.2021

Diğer Makaleler/Other Articles, s./pp. 757-768

TAVAN ARASINDAKİ ESKİ LAMBA VE ALAADDİN'İN SİHIRLİ LAMBASI ESERLERİNE GÖSTERGELERARASI BİR YAKLAŞIM DENEMESİⁱ

Murat YİĞİTⁱⁱ, Nurşah ÖZDEMİRⁱⁱⁱ

Öz

Son yıllarda sanat, mimari, fotoğrafçılık, sinema, resim gibi farklı alanlarda yapılan çalışmalarda göstergebilimsel yöntemden yararlanıldığı bilinmektedir. Özellikle yazınsal metinlerin irdelenmesinde kullanılan göstergebilim ışığında, yapıtların yüzey yapısından derin yapısına ulaşmak ve daha anlamlı bir okuma süreci gerçekleştirmek mümkündür. Bu düzlemde çalışmanın amacı çocuk yazınında önemli bir yere sahip olan Fatih Erdoğan'ın "Tavan Arasındaki Eski Lamba" hikayesi ile "Binbir Gece Masalları"ndan biri olan "Alaaddin'in Sihirli Lambası" masalının göstergebilimsel çerçevede karşılaştırılmasıdır.

A. J. Greimas'ın geliştirdiği eyleyenler modeli dikkate alınarak yapılan çözümlemede anlatılar; öncelikle betisel, anlatsal ve izleksel olmak üzere üç aşamada incelenmiştir. Sonrasında iki eser yazınsal ve görsel göstergeler bağlamında karşılaştırılmış; bu karşılaştırma sonucunda eserler arasında göstergelerarasılık tespit edilmiştir. Ayrıca, "Tavan Arasındaki Eski Lamba" hikayesinin metninde ve görsellerinde, "Alaaddin'in Sihirli Lambası" masalına göndermeler yapıldığı görülmüştür. Bu göstergelerarası karşılaştırma sonucunda "Tavan Arasındaki Eski Lamba" hikayesinin, özellikle okuma-yazmayı yeni öğrenen çocuklar için; dil ve üslup, konu ve görsellik bakımından uygun olabileceği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Hikaye, Göstergebilim, Göstergelerarasılık.

An Intersemiotic Approach Attempt for The Ancient Lamp in The Attic and Aladdin's Magic Lamp Literary Works

Abstract

It is known that the semiotic method has been used in studies in many fields such as art, architecture, photography, cinema and painting in recent years. Especially in the light of semiotics, which is a method used in the examination of literary texts, it is possible to reach the deep structure of the works from the surface structure and to realize a more meaningful reading process. The aim of this study is to compare the story of Fatih Erdoğan, "The Old Lamp in the Attic", which has an important place in children's literature, and the tale of "Aladdin's Magic Lamp", one of the "One Thousand and One Nights", in a semiotic framework.

The narratives in the analysis made taking into account the actors model developed by A. J. Greimas; It has been examined in three stages as descriptive, narrative and thematic. The two works were compared in terms of literary and visual indicators; In the literary text and visuals of the story "The Old Lamp in the Attic", references are made to the fairy tale "Aladdin's Magic Lamp". As a result of this comparison

ⁱ Bu çalışma, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi tarafından 7-9 Kasım 2018 tarihleri arasında düzenlenen, 1. Karaman Uluslararası Dil ve Edebiyat Kongresi'nde sunulan sözlü bildirinin genişletilmiş halidir.

ⁱⁱ Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, E-posta: muratyigit06@gmail.com, ORCID İD: 0000-0001-7487-0007

ⁱⁱⁱ Türkçe Öğretmeni, Milli Eğitim Bakanlığı, E-posta: nursah0694@gmail.com, ORCID İD: 0000-0003-4979-2398

between the indicators, the story of "The Old Lamp in the Attic", especially for children who are just learning to read and write; It was concluded that it was appropriate in terms of language and style, subject and visuality.

Keywords: Story, Semiotics, Inter-symbolism.

Giriş

Yirminci yüzyılın başlarında İsviçreli Dilbilimci Ferdinand de Saussure ile başlayan Dilbilim bakış açısı, dünyada metin inceleme çalışmalarının da miladı durumundadır. Yazar tarafından üretilen hiçbir metnin bağımsız olmadığı ve her metnin önceki metin(ler)den izler taşıdığı kabulüyle ortaya çıkan metinlerarasılık kavramı dilbilimsel gerçeklikte metin inceleme sürecine yeni bir perspektif kazandırmıştır. İlk olarak 1960'lı yıllarda Julia Kristeva'nın ortaya attığı metinlerarasılık kavramı dönemin postmodern yaklaşımlarından biri olarak kabul görmüş ve bu durum üretilen her yeni metnin köklerinin önceki metinlerde arandığı ve ödünçleme ilişkilerine kadar uzanan yeni bir metin çözümleme ve göstergelerarası dünyanın kapılarını aralamıştır. Metinlerarası çözümleme yöntemiyle metinleri okumak, kökleri geçmişe dayanan zenginlikleri keşfetmek, tarihin bir döneminde yaşanmış ve sonrasında sır haline gelmiş olan bilgiye ulaşmak için yapılan arkeolojik çabaya benzetilebilir. Başka bir deyişle, geçmişte değer bulmuş göstergeleri yeni bir eser üzerinde kullanmak, okuyucuyu zaman yolculuğuna çıkarmak ve geçmiş ile yaşanan o an arasında bir bağ/köprü kurmak kadar önemli bir adımdır.

Önceki metinlerden alınan unsurların yeni metin içine ustalıkla yerleştirilmesi okuyucunun alımlama sürecini olumlu yönde destekleyebilir. Başka bir deyişle, iletişim döngüsünde alıcı konumunda bulunan okuyucunun yeni karşılaştığı metin içinde bildiği göstergelerle karşılaşması okuma ve anlama sürecini açısından önemlidir. Tüm bu metinlerarası ödünçleme ilişkileri dikkate alındığında, herhangi bir zaman aralığında üretilen metnin yazardan ve söyleyenden bağımsız olabileceği ifade edilebilir. Metinler bu gerçeklikten hareketle incelenirse metinlerarası ilişkilerin boyutu ve köklerine ait önemli dilsel göstergelere ulaşılabilir. Bu yönüyle, eş ve art zamanlı olmak üzere; farklı metinler arasında metinlerarası karşılaştırmalar yapılabilir, bu karşılaştırmalar sonucunda göstergelerarası yüzeysel ve derin ilişkiler ortaya çıkarılabilir. Bunun yanında, sadece yazınsal ürünlerle yetinilmeyerek; sözlü geleneğe ait edebiyat ürünleri, halk hikayeleri; sahne sanatları, resim, müzik vb. alanlarda da yapılacak karşılaştırmalı incelemelerle; metin, metinlerarasılık ve göstergelerarasılık kavramı farklı boyutlara taşınabilir.

Postmodern romanın başlangıcı olarak kabul edilen; Miguel de Cervantes'in eserindeki "Don Kişot" karakteri, kendi zamanında ve sonrasında gerçek hayatta karşılığı olan hayali bir kahramandır. "Don Kişot"un evrenselliği yakaladığı, insanların hayatında ciddi karşılık bulduğu, kendinden sonra yazılan metinlerde yoğun izlerinin görüldüğü bilinmektedir. Bu yönüyle Cervantes süper kahramana dönüşen "Don Kişot"unu kıskanmış ve kendinden sonra yazılacak hiçbir metinde rol almasını istememiştir. Ancak "Don Kişot" romanının yazılışından yaklaşık dört yüz yıl sonra Rıfat Ilgaz "Don Kişot İstanbul'da" isimli

romanıyla “Don Kişot”u Cervantes’ten ödünçleyerek İstanbul sokaklarında dolaştırmıştır. Bu tarihi ödünçleme ilişkisi, metinlerarası ve göstergelerarası ilişkilerin varlığına dair önemli bir kanıt olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, bu çalışma kapsamında “Tavan Arasındaki Eski Lamba” hikayesi ve dünyaca ünlü “Binbir Gece Masalları”ndan biri olan “Alaaddin’in Sihirli Lambası” adlı masalı göstergebilim ve metinlerarasılık gerçekliğinde göstergelerarası perspektifiyle bir incelemeye tâbi tutulmuştur.

Göstergebilim ve Göstergebilimsel Çözümleme Yöntemi

Bir hikayenin yüzey yapısı kadar derin yapısı da önemlidir. Hikayede yüzeysel yapıya kolayca ulaşılabilirken derin yapıya ulaşmak hem uzmanlık hem de çaba gerektirir. Bir benzetme yapılacak olursa: hikaye, içinde değerli bir inci taşıyan istiridyeye, hikayenin yüzey kısmı istiridyenin kabuğu, inciyi barındıran iç kısmı ise hikayenin derin yapısıyla eşleştirilebilir. İstiridyedeki inciye ulaşmak için nasıl kabuğu açmak gerekiyorsa, hikayede de inci gibi kıymetli bölümlere ulaşmak için derin yapıyı keşfetmek, göstergebilimsel iç çözümleme ile göstergelerarası karmaşık ilişkilere ulaşmak gerekmektedir.

Göstergebilimsel perspektifte dünyada ilk olarak L. Hjelmslev ile anlatıların yüzey yapılarının altında yatan görünmeyen boyutlara ilişkin çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Ayrıca, dilsel göstergelerden oluşan metinlerdeki derin yapıya yönelik çalışmaların en yetkin örneklerinden birisi N. Chomsky ve diğerlerinin üretici-dönüşümsel dil bilgisi çalışmasıdır. Bu çalışma ile klasik metin inceleme yöntemlerinde olduğu gibi salt yüzey yapı incelemesinin yeterli olmadığı örnekler üzerinden anlatılmaya çalışılır. Yüzey yapı ve alt dalları açıklandığı, dilin görünmeyen derin yapılarının ortaya konulmaya çalışıldığı bu perspektifle; temel dil birimi sözcük düzeyinden cümle düzeyine çıkarılmıştır (Kıran ve Kıran, 2010, s. 25). Böylelikle, dilin anlamlı ve görevli en küçük birimi olan dilsel gösterge artık yapısalcı bir bakış açısıyla daha üst bir anlam alanı ile yani cümle boyutunda değerlendirilme eğilimi göstermeye başlamıştır.

Yazınsal metinlerde yüzeysel yapıdan derin yapıya ulaşmayı amaçlayan göstergebilim, anlatıyı tüm süreçleri ile keşfetme çabasıdır. Göstergebilimle ilgili bir çok tanıma ulaşılabilir. Bu tanımlardan bazıları şu şekilde sıralanabilir: ele aldığı bütüncedeki anlamın oluşumunu ortaya koymaya çalışır (Günay, 2002, s. 186); diller, düzgüler, belirtgeler vb. gösterde dizelerini inceleyen bilim dalı (Guiraud, 1994, s. 17); iletişim amaçlı bütün bu araçları, göstergeleri inceleyen, birbirleriyle olan ilişkilerini araştıran, türlerini saptamaya çalışan bilim (Erkmen, 1987, s. 10-11); göstergeleri, gösterge dizgelerini ele alan, çok değişik kimi durumlarda da çelişik yaklaşımları kucaklayan, devinim içinde bulunan geniş bir çözümleme alanıdır (Barthes, 1979, s.9).

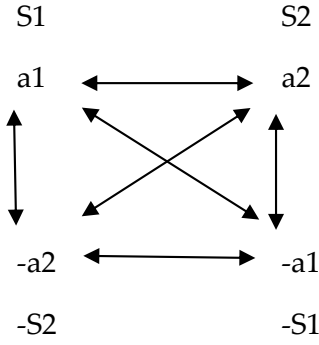
Gösterge, bir başka şeyin yerini alabilecek nitelikte olduğundan, kendi dışında bir başka şeyi gösteren her türlü nesne, olgu ya da varlıktır (Günay, 2002, s. 186). Gösterge terimi dilbilim alanında bir gösterilen ya da kavram ile bir gösteren ya da işitim imgesi arasındaki birleşimden doğan ögeyi belirtmek için kullanılır; daha genel olarak da kendi dışında bir şey gösteren öge anlamına gelir (Barthes, 1979, s. 9). Gösterge anlama giden en kısa yolun

başlangıç noktasıdır. Anlamın ortaya konması da belli bir bütünlük ve kapalılık içinde sunulan göstergeler dizgesini bir arada çözümlmek, aralarındaki ilişkileri ortaya koymak ve yüzeysel yapıdan derin yapıya doğru bir okuma süreci gerçekleştirmekle olabilecektir. Kısaca, göstergebilim, ele aldığı bildiride anlamın nasıl oluştuğunu ortaya koyabilmek için ilk bakışta görülebilen öğelerden, belli bir ayrıntılı okuma elde edilecek anlamlı yapılara doğru giden çözümlmelere girişir (Günay, 2002, s. 186). Yazınsal ürünleri incelerken göstergebilimsel yöntemden yararlanmak, anlatıların derin yapısına ulaşmak ve okuma sürecini daha anlamlı hale getirmek için önem taşır.

Göstergebilimsel çözümlenmenin amacı anlatıları, derin ve anlamlı bir yeniden okuma sürecinden geçirmektir. Yani, “göstergebilimsel bir çözümlme, metnin dışında bir şey söylememe çabasıdır. Çözümlenmenin, eleştirmenin eline aldığı ürün bir başkasının söylemidir; önünde bir nesne-dil vardır; o, bu dil üzerine bir üst dil üretmektedir. Eleştirmene düşen görev de bu nesne-dil ile oluşturduğu üst dili uyuşturabilmektir. Başka bir deyişle önündeki yazınsal metinde söyleneni ortaya koymaktır” (Uçan, 2003, s. 33).

Bu çalışma kapsamında ele alınan “Tavan Arasındaki Eski Lamba” ve “Alaaddin’in Sihirli Lambası” yapıtları çözümlenirken A. J. Greimas’ın oluşturduğu eyleyenler modeli dikkate alınmıştır. “Derin yapıda yer alan anlamların üretilişini inceleyen Greimas’ın hareket noktası özne ve nesne karşıtlığıdır. Buradan yola çıkarak Greimas çözümlenmesinde, eyleyen örnekçeye, anlatı izlencesine ve göstergebilimsel dörtgene yer verir” (Ercantürk, 2015, s. 55). Bu çözümlme yöntemine göre, incelenen anlatı betisel, anlatsal ve izleksel olmak üzere üç aşamada ele alınmaktadır. Betisel düzeyde anlatının yüzeysel yapısına değinilir. Bu aşamada anlatının özne, zaman ve uzam boyutlarına ulaşmak mümkündür. “Çeşitli kavram ve işlemlerin kullanıldığı ve incelenecek gösterge dizgesinin (anlamlı bütün de diyebiliriz) betimlendiği düzey olarak da ifade edilebilir” (Rifat, 2014, s. 56).

Eyleyenler modelinin anlatsal aşamasında ise Greimas altı eyleyenli bir model oluşturmuştur. Özne, nesne, gönderen, gönderilen, yardımcı ve engelleyen unsurlarından oluşan bu model ile anlatı ortaya konur. Burada özne ile nesne arasında olay örgüsünün temelini oluşturan isteyim; gönderen ile özne arasında ise isteyim eksenini vardır. Ayrıca bu aşamada anlatı izlencesine yer verilerek olay örgüsü detaylandırılır. “Anlatı çizgesi, çözümlenmede kolaylık sağlamak için, temel dönüşüme göre adlandırılır ve dört aşamadan (ya da oluntudan) oluşur” (Kıran ve Kıran, 2003, s. 248). Bu aşamalar; eyletim, edinç, edim ve yaptırımdır. Anlatının tam olarak anlamlandırıldığı izleksel düzeyde ise derin yapıya ulaşmak amaçlanır. Burada karşıtlık, çelişkinlik ve içerme ilişkileri ortaya konularak oluşturulan göstergebilimsel dörtgenden faydalanılır.

“Aynı anlam ekseninde yer alan iki öge arasındaki karşılıklı bize dörtgenin iki terimini verir. Birbirinin karşıtı iki öge boyut anlam eksenin iki ucunda yer alır. Anlambirimcikler arasındaki ilişkiler şöyle gösterilebilir:

1. a1 ve -a1; a2 ve -a2 birbiriyle çelişkindir.
2. a1 ve -a2; a2 ve -a1 birbirini içerir” (Yaylagül, 2015, s. 38).

Çalışmada “Tavan Arasındaki Eski Lamba” adlı yapıt öncelikle kesitlere ayrılıp bu model çerçevesinde çözümlenecektir. Daha sonra yapıtın derin yapısının ortaya konması için metinlerarası ve göstergelerarası bir karşılaştırma yapılacak, iki eser arasındaki benzer ve ayrık yapılar tespit edilmeye çalışılacaktır.

Amaç

Bu çalışmada, Fatih Erdoğan’ın “Tavan Arasındaki Eski Lamba” hikayesi ve dünyaca ünlü “Binbir Gece Masalları”ndan biri olan “Alaaddin’in Sihirli Lambası” adlı masalının metinlerarasılık ve göstergelerarasılık bağlamında incelenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda anlatılar göstergebilimsel yöntemle çözümlenmiştir. Böylece anlatıların derin yapısına ulaşmak ve anlatılar arasında göstergebilimsel bir karşılaştırma yapmak hedeflenmiştir.

Yöntem

Çalışmada doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Bu çerçevede, Fatih Erdoğan’ın “Tavan Arasındaki Eski Lamba” hikayesi ve “Binbir Gece Masalları”ndan “Alaaddin’in Sihirli Lambası” masalı göstergebilimsel bağlamda çözümlenmiş ve göstergelerarasılık kriterleriyle karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Bu çözümlemede A. J. Greimas’ın eyleyenler modeli dikkate alınmıştır. Eyleyenler modeline göre, “göstergebilimsel çözümleme aşamalı bir yol izler. Bu aşamalar içinde ikili yapı dikkat çeker: Yüzey yapı ve derin yapı. Okuyucunun ilk olarak karşısında beliren metin yüzeysel yapıyı oluştururken yüzeysel yapının içinde barındırdığı anlam derin yapıyı oluşturmaktadır. Çözümleme de bu yüzey yapıdan derin yapıya doğru ilerler” (Ercantürk, 2015, s. 54).

Bulgular

1. Tavan Arasındaki Eski Lamba Öyküsünün Kesitleri

Göstergebilimsel yöntemle çözümleme yapılırken anlatıyı kesitlere ayırmak gerekir. Kesitleme işlemi, “metnin, yani özdeksel gösterenin parçalara ayrılması, metni bir çeşit

karelere ayırma işlemidir, böylece üzerinde çalışacağımız sözce parçaları elde edilmiş olur” (Barthes, 199: 125). Bu bağlamda, “Tavan Arasındaki Eski Lamba” hikayesi altı kesitte incelenmiştir. Bu kesitler şu şekilde sıralanabilir:

1. Kesit:

“Çocuktum, ufacıktım. Bir susayıp, bir acıktım. Dedim: Dede masal anlat. Dedem dedi: Sen anlat. Ben anlattım, dedem güldü. Bilmem Dedem neden güldü...” (Erdoğan, 2017, s. 3).

2. Kesit:

“Çocuktum, ufacıktım. Bir gün tavan arasına çıktım... Tavan arası eski eşya doluydu” (Erdoğan, 2017, s. 5).

3. Kesit:

“Tahta bir sandığın hemen dibinde eski püskü bir lamba buldum” (Erdoğan, 2017, s.9).

“Lamba şingir mungır etti birden. Bir tuhaf cin çıkıverdi içinden” (Erdoğan, 2017, s. 11).

“Dedi ki: Kulunuz bu lambada hapisti, çok çok eski bir masaldan” (Erdoğan, 2017, s.13).

“İçerde çok düşündüm de, hatalıydım en başından...” (Erdoğan, 2017, s. 15).

“Dile benden ne dilersen, demenin yok bana bir yararı” (Erdoğan, 2017, s. 17).

4. Kesit:

“Çabuk bana hizmet edin, yoksa yersiniz dayağı!” (Erdoğan, 2017, s. 17).

“Elinize sağlık, pilav pek bir güzelmiş. Hele kuzu fırın, kıvamında kızarmış...” (Erdoğan, 2017, s. 19).

“Ah, ne kadar naziksiniz! Kahvem de hazır işte. Benimki de hayat mıymış, daracık lambanın içinde...” (Erdoğan, 2017, s. 21).

“Artık sıra geldi, güzellik uykusuna. Yumurtalı ekmeğe lütfen, ikinci kahvaltısına!” (Erdoğan, 2017, s. 23).

5. Kesit:

“Dur bakalım cin amca, bu kadar tembellik yeter” (Erdoğan, 2017, s. 25).

“Hadi sen lambana gir, masallar seni bekler...” (Erdoğan, 2017, s. 27).

6. Kesit:

“İyisi mi bu lamba dursun yerli yerinde. Belki işimiz düşer bakarsınız günün birinde...” (Erdoğan, 2017, s. 29).

2. Betisel Düzey

Anlatının sözce öncesi; dede, anne, cin ve çocuktur. Anlatının asıl sözce öznesi ise çocuktur. Ayrıca çocuk hem sözcelenmiş sözce öznesi yani anlatıcı hem de anlatının başkahramanıdır.

Anlatıda uzam önemlidir çünkü olay örgüsü cinin uzam değiştirmesiyle başlamaktadır. Çocuğun ve hapsedildiği lambadan çıkan cinin buldukları uzam evdir. Anlatının sonunda "Cin" tekrar ait olduğu uzama yani lambanın içine girecektir.

Anlatıdaki zamandan ise iki boyutta bahsetmek mümkündür: Olayın yaşandığı zaman ve anlatıldığı zaman. Çocuğun, "Çocuktum, ufacıktım. Bir gün tavan arasına çıktım" (Erdoğan, 2017, s. 6) ifadeleriyle daha önce yaşadığı bir olayı anlattığı bilinmektedir.

Hikayede kullanılan akıcı dil, tekerlemeler ve uyaklar çocuklar için okuma ve anlama sürecini kolaylaştırıcı niteliğe sahiptir. Dolayısıyla hikaye, okumayı yeni öğrenen 5-7 yaş arasındaki çocukların ilgisini çekebilir ve eğlenceli bir okuma materyali olarak değerlendirilebilir.

3. Anlatısal Düzey

Greimas'ın eyleyenler modeline göre bu aşamada anlatıdaki kişilerden ve bu kişilerin eylemlerinden bahsedilir.

Tavan Arasındaki Eski Lamba hikayesinin eyleyenler modeli:

Özne: Çocuk

Nesne: Cin'in lambaya tekrar girmesi

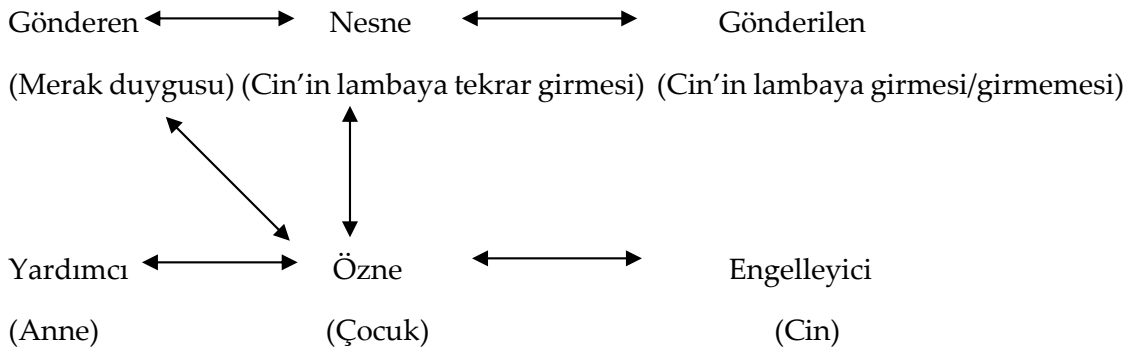
Gönderen: Merak duygusu

Gönderilen: Cin'in lambaya girmesi/girmemesi

Yardımcı: Anne

Engelleyici: Cin

Tavan Arasındaki Eski Lamba Hikayesi'nin Eyleyenler Çizelgesi:

Bu düzeyde belirtilen anlatı izlencesi ise eyletim, edinç, edim ve yaptırım aşamalarından oluşur. Çocuğun harekete geçmesi için anlatı izlencesinin bu dört aşamasının

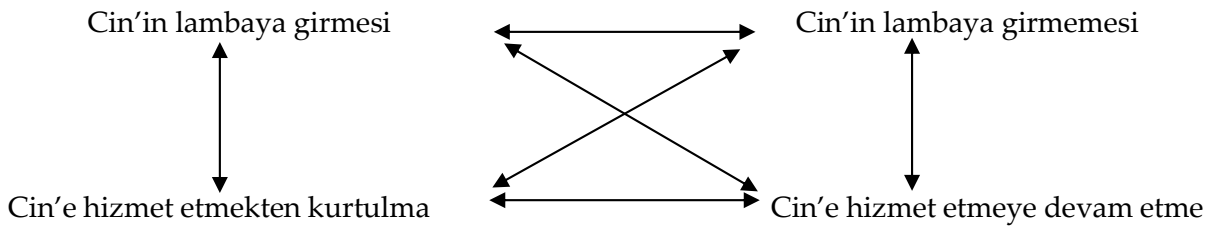
izlenmesi gerekir. Eyletim ve edinç aşamasında gönderen ile özne etkileşim içindedir. Edimsel sürecin yaptırımında ise, özne ile nesne etkileşime girer (Sivri ve Örkün, 2013, s. 182). Buradan hareketle hikayenin anlatı izlencesi şu şekilde gerçekleşmektedir:

- Eyletim: Olay örgüsünün başladığı aşamadır. Çocuk tavan arasına çıkar. “Çocuktum ufacıktım. Bir gün tavan arasına çıktım” (Erdoğan, 2017, s. 6).
- Edinç: Bu bölümde çocuk eski eşyalarla dolu tavan arasında bir lamba görür. “Tahta bir sandığın hemen dibinde eski püskü bir lamba buldum” (Erdoğan, 2017, s. 10).
- Edim: Lambadan Cin çıkmıştır. “Lamba şingir mıngır etti birden. Bir tuhaf cin çıkıverdi içinden” (Erdoğan, 2017, s. 12). Çocuk bu aşamadan itibaren Cin’in lambaya tekrar girmesini sağlamak istemektedir.
- Yaptırım: Özne (çocuk) nesnesi (Cin’in lambaya tekrar girmesi) ile birleşmiştir. Olay örgüsünün sonunda Cin lambaya girmiştir.

4. İzleksel Düzey

Anlatının en derin ve soyut aşamasıdır. Dolayısıyla bu bölümde anlatının derin yapısı karşıtlıklardan yararlanılarak oluşturulan göstergibilimsel dörtgen ile ifade edilir.

Anlatıda izleksel düzey:

Göstergibilimsel dörtgene göre: Cin’in lambaya girmesi ile Cin’in lambaya girmemesi arasında karşıtlık; Cin’e hizmet etmekten kurtulma ile Cin’e hizmet etmeye devam etme arasında karşıtlık; Cin’in lambaya girmesi ile cine hizmet etmeye devam etme arasında çelişkinlik; Cin’e hizmet etmekten kurtulma ile Cin’e hizmet etmeye devam etme arasında çelişkinlik; Cin’in lambaya girmesi ile Cin’e hizmet etmekten kurtulma arasında içerme; Cin’in lambaya girmemesi ile Cin’e hizmet etmeye devam etme arasında içerme ilişkisi olduğu görülmektedir.

5. Dilsel Göstergelerarası Karşılaştırma

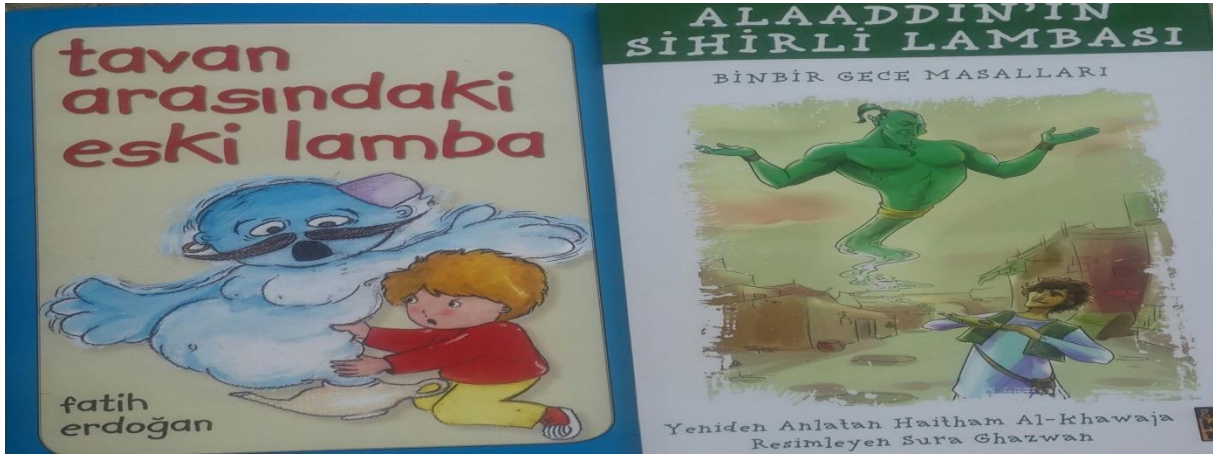
“Tavan Arasındaki Eski Lamba” hikayesi başlığı ile “Alaaddin’in Sihirli Lambası” masalına anıştırma yapılmaktadır. Başlıkta “lamba” sözcüğünün kullanılması ve kapak resminde lambadan çıkan bir Cin’in bulunması sebebiyle burada göstergelerarası bir ilişki söz konusudur.

Yapıtta Cin’in lambadan çıktıktan sonraki söylemleri şöyledir: “Dedi ki: ‘Kulunuz bu lambada hapisti, çok çok eski bir masaldan” (Erdoğan, 2017, s. 14). Buradaki “masal” sözcüğü ile yine “Alaaddin’in Sihirli Lambası” masalına gönderme yapılmaktadır.

“Alaaddin’in Sihirli Lambası” masalında yer alan “Dile benden ne dilerse!” ve “Tavan Arasındaki Eski Lamba” hikayesinde geçen “Dile benden ne dilerse’ demenin yok bana bir yararı” söylemlerinden hareketle hikaye ve masal arasında metinlerarası ve göstergelerarası bir ilişkiden bahsetmek mümkündür.

6. Görsel Göstergelerarası Karşılaştırılma

Göstergelerarası incelemeye konu olan hikaye ve masalın başlıkları karşılaştırıldığında aralarında metinlerarası ilişki kurmak mümkündür. Ayrıca, “Tavan Arasındaki Eski Lamba” adlı hikayedeki “lamba” sözcüğü ile “Alaaddin’in Sihirli Lambası” masalına anıştırma yapılmıştır.

765

Göstergelerarası incelemede hikaye ve masalın ön kapakları görsel incelemeye tâbi tutulduğunda ise her ikisinin de ön kapağında birer “Çocuk, Lamba ve Cin” resimleri görülmektedir. Resimlerde bulunan çocukların yüzlerinde şaşkın bir ifade vardır. İki eser arasında karşılaştırma yapıldığında, “Tavan Arasındaki Eski Lamba”da okumayı yeni öğrenen çocuklar için yazılması sebebiyle daha yuvarlak çizgiler kullanıldığı görülmektedir. Yine buradaki Cin’in bıyıklı, fesli ve diğer eserdeki Cin’e göre daha kilolu resmedildiği görülmektedir. Böylece mizah unsuru kullanılarak küçük yaştaki çocukların ilgisinin çekilmesi amaçlanmıştır.

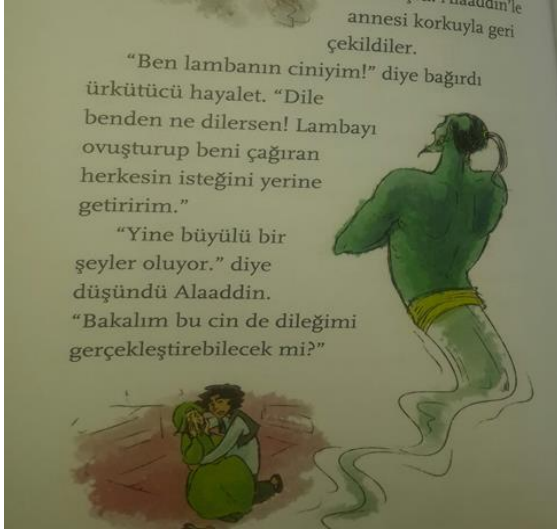

(Alaaddin’in Sihirli Lambası, 2017, s. 8).

(Erdoğan, 2017, s. 31).

İlk görsel göstergede “Alaaddin’in Sihirli Lambası” masalındaki “Lamba” göstergesi yer almaktadır. Anlatıda bu lamba hakkında Alaaddin’in annesinin düşüncesi şöyledir: “Bu eski püskü piriç lambayı neden getirdin ki? diye sordu. O kadar kir pas içinde ki bir kuruş bile etmez bu” (Alaaddin’in Sihirli Lambası, 2017, s. 27). “Tavan Arasındaki Eski Lamba” hikayesinde ise lambanın masaldaki gibi eski püskü eşyaların içinde yer aldığı belirtilir: “Tahta bir sandığın hemen dibinde eski püskü bir lamba buldum” (Erdoğan, 2017, s. 10). Her iki eserde de lamba eski ve değersiz bir şekilde resimlenmiştir. Bu durum yazınsal ifadelerle de desteklendiği için göstergelerarasılıktan söz edilebilir.

(Alaaddin’in Sihirli Lambası, 2017, s. 28).

(Erdoğan, 2017, s. 13).

Yine ilk görsel gösterge masala aittir. Buradaki göstergelerde Cinlerin lambadan ilk çıktıkları an resmedilmiştir. Göstergeler karşılaştırıldığında; her iki görsel göstergede de çocukların korku içinde olduğu görülmektedir.

(Erdoğan, 2017, s. 15).

“Tavan Arasındaki Eski Lamba” hikayesindeki bu görsel gösterge de Cin ve Çocuğun ilk karşılaşma anlarından biridir. Burada Cin’in elinde bir masal kitabı olduğu dikkat çekmektedir. Bu masal kitabıyla yine “Alaaddin’in Sihirli Lambası” masalına anıştırma yapılmıştır. Cin’in

“Kulunuz bu lambada hapisti, çok çok eski bir masaldan” (Erdoğan, 2017, s. 14). Söylemlerinden hareketle göstergelerarası bir ilişki kurmak mümkündür.

Sonuç

Her metin bir önceki metinden izler taşır. Bu ilişkiler dilsel ve görsel göstergelerarası düzeyde gerçekleşebilir. Hikaye, roman, masal vb. anlatsal ürünler arasında farklı düzlemlerde çeşitli dilsel ve görsel ilişkilere rastlamak mümkündür. Özellikle çocuk edebiyatı gerçekliğinde kaleme alınmış eserlerde hedef kitlenin algı, ilgi ve ihtiyaçlarını karşılamak için dünya edebiyatında kült denilebilecek ürünlerle çeşitli dilsel ve görsel ilişkiler kurulmaya çalışıldığı bilinmektedir. Bu yönüyle, yazınsal türler arasındaki ilişkileri bulmak, göstergelerarası alışverişin boyutlarını tespit etmek amacıyla göstergebilimsel çözülemeye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda, çocuk edebiyatının önemli yazarlarından birisi olan Fatih Erdoğan'a ait “Tavan Arasındaki Eski Lamba” adlı hikayesi ile “Binbir Gece Masalları”ndan biri olan “Alaaddin'in Sihirli Lambası” masalı Greimas'ın geliştirdiği çözüleme yöntemi kullanılarak, metinlerarası ilişkiler üzerinden göstergelerarası bir incelemeye tâbi tutulmuştur. Söz konusu eserlerin kurgusal ve dilsel içerik yönüyle benzeştiği, bu eserlerin kesiştiği ve farklı olduğu noktaların yeni bağlamlar ve anlam alanları açarak okuyucular üzerinde olumlu etkiler bırakabileceği söylenebilir.

Yapılan yazınsal ve görsel karşılaştırma sonucunda; “Tavan Arasındaki Eski Lamba” hikayesinin hedef kitlesinin 5-7 yaş arası çocuklar olduğu için “Alaaddin'in Sihirli Lambası”na göre daha kısa bir kurguya sahip olduğu ve uyaklı cümleler ile kaleme alındığı görülmüştür. Görsel göstergelerde de aynı durum söz konusudur. “Tavan Arasındaki Eski Lamba” hikayesinde 5-7 yaşındaki çocuklar için daha uygun ve ilgi çekici olan yuvarlak çizimli resimler kullanılırken; “Alaaddin'in Sihirli Lambası” hikayesinde daha gerçekçi resimler tercih edilmiştir. Bunun yanında, “Tavan Arasındaki Eski Lamba” hikayesinde, bilinen ve sevilen bir masal olan “Alaaddin'in Sihirli Lambası” eserine yazınsal ve görsel düzlemde anıştırmalar yapıldığı saptanmıştır. Ayrıca, “Tavan Arasındaki Eski Lamba” hikayesinin özellikle okuma-yazmayı yeni öğrenen çocukların gelişim düzeyleri dikkate alındığında konu ve kurgu bakımından ilgi çekici olduğu, hikayenin yazınsal ve görsel göstergelerinin de “çocuğa görelilik ilkesi”ne uygun olduğu söylenebilir.

Kaynakça

- Al Khawaja, H. (2017). *Alaaddin'in sihirli lambası*. İstanbul: GençKaknüs Yay.
- Barthes, R. (1979). *Göstergebilim ilkeleri* (Çev. B. Vardar ve M. Rifat). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Barthes, R. (1993). *Göstergebilimsel serüven* (Çev. M. Rifat ve S. Rifat). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Binbir Gece Masalları (2017). *Alaaddin'in sihirli lambası* (Çev. O. Gündüz). İstanbul: Kaknüs.
- Erdoğan, F. (2017). *Tavan arasındaki eski lamba*. İstanbul: Mavibulut Yayınları.
- Ercantürk, O. K. (2015). *Göstergebilim açısından Türkçe ders kitapları*. Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi. Çanakkale.
- Erkmen, F. (1987). *Göstergebilime giriş*. İstanbul: Alan Yayınları.
- Guiraud, P. (1994). *Göstergebilim* (Çev. Mehmet Yalçın). Ankara: İmge Yayınevi.
- Günay, V. D. (2002). *Göstergebilim yazuları*. İstanbul: Multilingual.
- Kıran, E. A. & Kıran, Z. (2003). *Yazımsal okuma süreçleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kıran, Z. & Kıran, A. (2010). *Dilbilime giriş*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Rifat, M. (2014). *Göstergebilimin abc'si*. Ankara: Say Yayınları.
- Sivri, M. & Örkün B. (2013). Açıl kapı açıl ve açıl bahçe açıl adlı eserlere göstergebilimsel açıdan karşılaştırmalı bir yaklaşım. *Humanities*. 171- 195.
- Uçan, H. (2003). *Edebiyat bilimi ve eleştiri*. Ankara: Hece Yayınları.
- Yaylagül, Ö. (2015). *Göstergebilim ve dilbilim*. Ankara: Hece Yayınları.

